

356250

NUMIZMATIKA
ÉS TÁRSTUDOMÁNYOK

III.

1999

Milyen koronája volt I. István királynak?

Holler László

A jelen tanulmány *numizmatikai eszközökkel* kíván választ adni arra a mind történelmi, mind művészettörténeti szempontból érdekes kérdésre, hogy milyen koronája volt a 11. században a magyar királyoknak, köztük I. Istvánnak. Meglepő módon a korai magyar pénzerméken található koronaábrázolások átfogó vizsgálatára ezt megelőzően még nem került sor.

Bevezetésképpen a jól ismert magyar királyi korona kutatástörténetéről szólok, amely alkalmat ad egyúttal a bizánci koronák néhány jellegzetességének az ismertetésére is. Közben végigtekintve az elmúlt közel ezer esztendőn, I. István király koronás ábrázolásai közül mutatok be néhányat. Ezután a 11–12. századi magyar pénzermék királyábrázolásait vizsgálom meg, és ebből következtetek arra, hogy milyen koronát viseltek a magyar uralkodók ebben az időben. Végül egy numizmatikai szempontból érdekes kérdéssel foglalkozom: rámutatok arra, hogy az úgynevezett „szent koronát” ábrázoló, legkorábbinak gondolt, 16. századnak tartott pénzérme valójában nem korabeli veret.

A magyar királyi koronáról, amelyet a Nemzeti Múzeum őriz csaknem 20 éve, a közhiedelem évszázadokon keresztül azt tartotta, hogy Szent István koronája volt. Ez a hiedelem még ma is él a laikusok körében, noha több mint kétszáz éve a kutatók megállapították, hogy a korona alsó részén VII. Michael Doukas bizánci császár zománcképe található, aki 1071 és 1078 között uralkodott. Mivel ekkor I. István már nem volt az élők sorában, így az ő koronáján nem lehetett ennek a császárnak a képe. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a korona jelenlegi formájában, – amely gyakorlatilag azonos a kétszáz évvel ezelőttivel –, nem lehetett I. István királyé. A korona alsó részén egy másik bizánci császárt ábrázoló zománckép mellett egy „Geobitzas” nevű uralkodó képe is látható, aki a felirat szerint Törkia királya volt. A névalak, valamint VII. Michael uralkodási ideje alapján a kutatók azt gondolták, hogy ez a zománckép I. Géza magyar királyt (1074–1077) ábrázolja, *s minden további bizonyíték nélkül* született meg az I. Géza számára történt koronaküldés gondolata.¹ Ugyanekkor kérdéssé vált, hogy milyen módon kapcsolható a jelenleg ismert korona I. István személyéhez. Egyesek arra gondoltak, hogy talán a korona felső része az ő koronájának része volt, ezt építették össze később az alsó résszel. Mások arra gondoltak, hogy talán a király eltemetésekor használt korona, vagy az ereklyetartójának a koronája lett összeépítve a bizánci eredetű alsó résszel. Mindezek azonban konkrét bizonyítékot nélkülöző spekulációk voltak csupán. A művészettörténészek közül sokan a felső részt későbbinek gondolták az alsó résznél.

¹ *Weszprémi István: Magyar országi öt különös elmélkedések. Az első szakasz 1790 június 25-én lett publikálva a bécsi „Hadi történetekben.” Említi: Moravcsik 1938: 426. 3. jegyzet*

Meglepetést keltett, amikor a korona 1978-ban történt visszaadása után kiderült, hogy a VII. Michael császárt ábrázoló zománckép 8 mm-rel magasabb és 3 mm-rel szélesebb, mint maga a kép számára készült foglalat, és ezért bizonyosan nem volt rajta az eredeti koronán. Ez vonatkozik a másik, bizánci császárt ábrázoló portréra is, ezért e két zománckép helyén eredetileg más képek voltak. Így nem maradt olyan zománckép, amelyről teljes bizonyossággal azt lehetne állítani, hogy az eredeti koronához tartozott, és hogy I. Istvánnál később élt uralkodót ábrázol. Emiatt ismét felvetődtek olyan elképzelések, hogy e korona talán mégis I. István királyé volt.

A magyar királyi koronára vonatkozó 1994. és 1996. közötti kutatásaim eredményeképpen a következő megállapításokra jutottam. A korona alsó részén található, szándékos, egymástól független és azonos mértékű aszimmetriákból az következik, hogy a korona felső része készült korábban, és az alsó részt kifejezetten a felső résznek koronává történő kiegészítése céljából készítették. A felső rész a rajta lévő apostolképekkel együtt 1026 és 1042 között készült, a tetőlemezen lévő Jézus-kép későbbi. *A felső rész apostolképeinek készítési idejét numizmatikai módszerek segítségével állapítottam meg.* Az alsó rész készítési ideje 1071 és 1081 közé esik. Az alsó rész eredeti képsorozatához tartozik a Törökia királyát ábrázoló zománckép. Talán a legmeglepőbb eredményem az, hogy **ez a zománckép nem I. Géza magyar királyt ábrázolja.** Eredményeim a „Századok” 1996. évi millecentenáriumi számában jelentek meg.²

Ezen vizsgálatok kapcsán vetődött fel a kérdés, hogy vajon mit mondhatunk a 11. századi magyar királyok, köztük I. István koronájának alakjáról.

Egyes kutatók szerint az 1031-ben elkészült magyar koronázási paláston található István király-portré a király valódi koronáját ábrázolja.³ Ez egy abroncskorona, a felső pereméről kiinduló, három, egyenként háromágú díszítéssel ellátva. Más kutatók szerint az ábrázolás hitelét rontja, hogy a királyon kívül nemcsak Gizella királyné, hanem az ábrázolt mártírok is pontosan azonos koronát viselnek. Sőt, ugyanilyen koronával ábrázolták például III. Ottó császárt (996-1002) evangélium-könyvében, noha akkor kétségtelenül létezett már a másalakú német-római császári korona. Emiatt sokkal inkább a korra jellemző ábrázolási modellt kell ebben a koronaábrázolásban látnunk, mint a tényleges korona képét.

Hasonlóan az adott korra jellemző koronaábrázolási típust mutat az 1358. után kézzel festett Képes Krónika. Ebben I. István király az összes többi királyéval azonos alakú, stilizált koronát visel. (Egyetlen kivétel az első lapon található, sokalakos kompozíció közepén helyet foglaló Nagy Lajos király koronája.)⁴

A Thuróczy-krónika 1488-as kiadásainak fametszetei már a Képes Krónikától különböző, de az egyes királyok esetében gyakorlatilag azonos koronát jelenítenek meg. Ez a korona már íves lezárású, a tetején kereszttel, azonban sokkal távolabb áll a ma ismert királyi koronától, mint az augsburgi kiadás legelső lapján lévő címerkörben látható korona. Ez utóbbi az egymást keresztező ívekkel és a háromszög alakú párta-

² Holler 1996: 907-964.

³ Győrffy 1977: 154. A könyvborítót is ez a kép díszíti.

⁴ Képes Krónika.

díszekkel már némi hasonlóságot mutat a tényleges királyi koronával. A két kiadásban különböző metszeteket használtak, az augsburgihoz a brünni metszetek szolgáltak mintául. A királyábrázolások közül épp I. Istváné tér el leginkább: míg a brünniben mereven szembe néző, trónon ülő királyt láthatunk az uralkodói jelvényekkel, az augsburgi kiadásban a kissé oldalra forduló uralkodó mellett, gyermekként fia, Imre herceg ül. A király fejére pedig két angyal helyezi a koronát.⁵

Mintegy 175 év múlva jelent meg legközelebb képes album a magyar uralkodókról. 1664-ben Nürnbergben adta ki a tragikus sorsú Nádasdy Ferenc saját költségén a „Mausoleum Regni Apostolici Regum et Ducum” című reprezentatív kötetet. A rézmetszetsorozat eredeti képei több évtizedes eltéréssel készültek, a legkorábbi 1612-ből való, a legkésőbbiek közvetlenül a megjelenés előtti időből. A koronaábrázolások is nagyon eltérőek. Azonban már jól azonosíthatóan a ma ismert királyi koronát tartja két angyal I. István király feje fölé, s ez a korona jelenik meg a címoldalon is. Érdeklenség, hogy az I. Istvánt ábrázoló kép kompozíciójában pontosan követi az augsburgi kiadású Thuróczy-krónika fametszetét.⁶

Az ezt követő évszázadok folyamán szinte már mindig az ún. „szent koronával” ábrázolták I. István királyt, ezen a kétszáz évvel ezelőtti tudományos eredmények sem változtattak. Ebben a tekintetben rendhagyó az 1997-ben kibocsátott új tízezer forintos bankjegy, amelyen I. István király fején a III. Béla székesfehérvári sírjának 1848-ban történt feltárásakor talált halotti korona képe látható.

A magyar királyi korona alsó része kétségkívül Bizáncban készült, amelyet a rajta található, görög feliratú, jellegzetesen bizánci rekesz-zománc képek bizonyítanak. Maga a korona, sőt a Michael Doukas császárt, és fiát, Konstantinost ábrázoló zománcképek is pontosan megmutatják a számunkra a bizánci koronák egyik fontos jellegzetességét, az abroncsról lelógó függőket, amelyek végén háromlevelű lóhere alakban féldrágakövek vannak. Számos képzőművészeti alkotás: mozaik, zománckép, miniatúra mellett történelmi forrás is említi a függőket, mint a bizánci koronák fontos elemét. Anna Komnene, I. Alexios Komnenos császár leánya Alexias című munkájában a következőképp írja le apja császári koronáját:

A császári korona ugyanis szorosán követi a fej vonalát, mint zárt félgömb, mindenütt gyöngyök és drágakövek borítják, némelyek aranyba foglalva, mások függőkön: valóban az arc két oldalán gyöngylánccon lógtak a drágakövek, melyek behullottak az arcba. Ez a császári öltözéket kiegészítő korona.⁷

A bizánci koronák ezen jellegzetességeit mutatják a bizánci pénzérmék is, és a kicsiny méretek szabta korlátokon belül nagyon pontosan tájékoztatják az utókort az uralkodói jelvények, s köztük a koronaformák fejlődéséről. Mivel a bizánci érmék láthatóan autentikus koronaábrázolásokat mutatnak, hasonló ábrázolási hűséget remélhetünk a magyar érméktől is, melyek nemcsak az uralkodó nevét, hanem képét is hivatottak voltak megjeleníteni. Ezért fordultam a 11.–12. századi magyar pénzérmék

⁵ A brünni kiadás képe: Szilágyi – Marczali: 286. Az augsburgi kiadás képe: Thuróczy 1986.

⁶ Bibliotheca Hungarica 1991.

⁷ Comnène: 113-114.

felé. Az egyes érmék besorolásánál tartottam magam Huszár Lajos katalógusának osztályozásához, H-val jelölve a katalógusbeli sorszámot.⁸

Ha figyelmesen megnézzük a Salamon király (1063-1074) által kibocsátott H14 számú érmét, a király háromnegyed alakos képén jól láthatóak az arc két oldalán koronájának függői, amelyek végén kis kör jelöli a rajta elhelyezkedő ékköveket.

1. kép
Salamon király (1063-1074) pénze (H. 14.)

Ez a jellegzetesség megtalálható Salamon többi érméjén kívül például

I. László	(1077 - 1095)	H24 számú,
II. István	(1116 - 1131)	H44 számú,
II. László	(1161 - 1162)	H59 számú
III. Béla	(1172 - 1196)	H72 számú érméjén is.

Ez utóbbi a magyar pénztörténet első rézverete. Előlapja két, nagyon hasonló, ülő uralkodó alakot ábrázol, mindkettőn függőkkel ellátott koronát viselnek. Az egyik melletti a felirat REX BELA, a másik mellett feliratot sokáig REX STS-nak olvasták, s ebből arra következtettek, hogy az érmekép valamelyik István királyt ábrázolja. Azonban megfelelő nagyítással jól látható, hogy a felirat valójában SCS, a C feletti vízszintes vonallal, pontosan abban a formában, ahogyan a magyar korona felső részének apostolképein láthatjuk a „sanctus” szó rövidítését. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a három betű jelentése „szent”, s ezért kétségtelenül a III. Béla uralkodása alatt, 1192-ben szentté avatott I. Lászlót ábrázolja. Ezt az észrevételt először 1994-ben publikálták⁹, s ezzel a pénz ábrájára és kibocsátójára vonatkozó sok évtizedes vita egyértelműen eldőlt.

⁸ Huszár 1979.

⁹ Káldos 1994: 8-11.

Egy másik jellegzetesség, amely figyelmet érdemel, a koronák felső részén található díszítés. Ebben a tekintetben jelentős a hasonlóság a koronázási paláston ábrázolt korona és a bizánci koronák között. Nézzük meg például a bizánci zománcképművészet másik nevezetes emléke, az ún. Monomakhos lemezek közül a IX. Konstantinos császárt ábrázoló képet. Jól látható koronájának a tetején, középen és a két szélén is egy-egy kis fehér kör, amely valamilyen díszet ábrázol. A magyar koronán lévő Michael császár- és Konstantinos-portrékon a koronáik tetején hasonló három dísz látható, közülük a középső ugyanolyan háromlevelű lóhere alakú, mint a függők végén ábrázolt ékkövek. Pontosan ilyen háromágú díszítést láthatunk Salamon előbb említett érméjén ábrázolt koronán is: hátul középen, részben takarva a korona abroncsa által, és kétoldalt a két függő felett. Ezeknek a háromágú díszeknek az alakja egy pontból kiinduló, három, nyíl alakú vonalkával van jelölve az érmén. Ugyanez a három darab háromágú karom jelentkezik I. László és II. István említett pénzein is. II. László érméjén és a hozzá nagyon hasonló III. Béla rézpénzén látható stilizált koronaábrázolásokon viszont már a háromágú karmok helyét három kereszt veszi át. Nagyon érdekes, hogy mindegyik említett érmén a kétoldali díszek közvetlenül a függők felett helyezkednek el, amelyek távol esnek az arctól. Ez a távolság II. László pénzén a legkifejezettebb.

Az előzőekben tárgyalt jellegzetességekből arra következtettek, hogy az említett magyar pénzekon bizánci típusú korona van ábrázolva.

A háromágú díszek ábrázolásai két csoportba sorolhatók: a Salamon, I. László és II. István pénzén látható, háromágú levélalakot formázó díszekkel rendelkező, valamint a II. Lászlónál és III. Bélánál látható, kereszt alakú díszítéssel ellátott típusokra. Mindkét típusnál azonban az abroncsot két-két párhuzamos vonal vagy egy pontozott vonal jelképezi, és *semmi jele a magyar korona jellegzetes pártakiképzésének, sem a boltíveknek*. Ezért bátran állíthatjuk, hogy ezeken a magyar pénzekon minden bizánci jellegzetessége ellenére **nem a ma ismert magyar koronához hasonló, pártadíszes, boltíves koronát ábrázoltak**.

Noha nem minden korai magyar érmén jelennek meg a függők a koronák rajzában, de ennek okát abban látom, hogy a portrék céljára rendelkezésre álló kis felület megnehezítette az apróbb részletek pontos ábrázolását, és emiatt ezeket a részleteket időnként elhagyták. Ismeretes, hogy I. István király koronája milyen nagy fontossággal bírt például Károly Róbert megkoronázásánál, ez I. István uralkodói koronájának folytonos meglétét igazolja. Mivel a korai magyar pénzek közül a részletdúsabb koronaábrázolásokon a bizánci jellegzetességek ismételtelen megjelennek, ez arra mutat, hogy **a 11. és 12. században a hivatalos magyar uralkodói korona bizánci stílusú volt, nagyon hasonló ahhoz a formához, amelyet Michael Doukas császár zománcképe mutat**.

Itt kívánom felhívni a figyelmet arra, hogy a magyar korona két legszélső áttetsző zománcklemeze foglalatának felső részén egy-egy furat látható. Ez különösen a baloldali, Szent Andrást ábrázoló zománckép előtti lemeznél feltűnő. A magyar pénzek ábrázolásának analógiájára lehetségesnek tartom, hogy ezeken a helyeken háromágú levéldíszek voltak eredetileg. Ezek szemből nézve a korona szélén helyezkedtek el, az oldalsó függők felett. Mivel oldalról csak egy ág látszott, ezért a Michael császár-

és Konstantinos-képeken oldalt csak egy-egy ékkövet ábrázoltak, a sematikusabb pénzrajzokon viszont háromágú díszekként vannak megjelenítve. Hasonlóképp valószínűnek tartom, hogy a **Michael császárt ábrázoló zománckép foglalatának a tetején is ilyen háromágú vagy kereszt alakú dísz helyezkedett el.** Erre a lehetőségre a foglalat tetején lévő jól látható sérülés, és közvetlen korona-vizsgálati eredmények is utalnak.

Salamon érméi az egyértelműen datálható, koronás királyt ábrázoló magyar pénzek közül a legkorábbiak. Az pénzérme előképeként német mintára utalt Hóman Bálint.¹⁰ Hóman a több száz korai németországi érme közül azt a néhányat jelölte meg analógiaként a Dannenberg-féle katalógusból¹¹, amelyeken függőkkel ellátott koronák láthatók. Ezzel szemben éppen Salamon érméinek egyéni jellegzetességeit hangsúlyozta Kovács László.¹² Ezt is figyelembe véve, **sokkal inkább ténylegesen egy függőkkel ellátott királyi korona, mint a német érmék szolgálhattak az ábrázolás mintájául.**

2. kép
STEPHANUS REX feliratú aranypénz

Egy további bizonyítékot jelenthet a függőkkel ellátott koronák magyarországi használata mellett az a mindössze három példányban ismert aranypénz, amelynek előlapján „+STEPANVS REX”, hátlapján „+PANNONIA” felirat található.¹³ A három példány közül kettő a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában, a harmadik a gothai Münzkabinetben található. A gothai példány története 1712-ig pontosan visszavezethető. Ez a tény, valamint az érmék kezdetleges kivitele, az egyes példányok különböző-

¹⁰ Hóman 1916: 194-195.

¹¹ Dannenberg 1876: No. 831, 833-835, 846-848, 1099, 1100; pontosabban az 1100a.

¹² Kovács 1991: 94-95.

¹³ Gedai 1991: címlap és 20. Kovács 1994.

sége alapján bizonyosnak tartom, hogy – korábbi nézetekkel szemben –, eredeti középkori veretéről van szó. Nyomatásban először a nagy tudású magyar történész, Schwarz Gottfried írt róla 1761-ben, az érme képét pedig először Schönvisner közölte 1801-ben.¹⁴ Ezzel a verettel kapcsolatban még számos kérdés megválaszolatlan, és e rövid tanulmányban ezek részletes kifejtésére nincs mód. Csak néhány olyan észrevételt szeretnék tenni, amelyek eddig nem jelentkeztek a szakirodalomban. Első megjegyzésem az ábrázolt portrékkal kapcsolatos. Az érme előoldalán glóriával körülvett, fedetlen nyakú, szakállas, koronás férfifejet láthatunk, hátoldalán ugyancsak glóriával körülvett, koronás női fejet. Ez a megállapítás azonban csak két érmére igaz! Ugyanis a Nemzeti Múzeum második, kisebb átmérőjű példányának *előoldalán is* a hátoldalihoz hasonló *nőies portrét láthatunk*, akinek álla érinti a nimbusz körét. Ezen a példányon az előlapi felirat is hibás, a névkezdő S és E betűk fel vannak cserélve, és az S fordított állású.

Második észrevételem az ábrázolt személyek kilétére vonatkozik. A STEPHANVS REX előoldali felirat alapján a legelső feltételezés az lehet, hogy valamelyik István király veretéről van szó, és a kép őt is ábrázolja. Mivel a PANNONIA hátlapi felirat csak a 11. századra jellemző, ezért ebből I. Istvánra kell következtetnünk. Tekintetbe véve, hogy a férfifejet glória övezi, ez viszont arra utal, hogy I. István szentté avatása után készülhetett az érme, s ezért a pénz kibocsátását az 1083-as szentté avatás miatt I. László királynak tulajdoníthatjuk.¹⁵ Véleményem szerint alaposabban meg kellene vizsgálni azt a lehetőséget is, amely eddig még nem vetődött fel az érmevel kapcsolatban, hogy az előoldali kép szándéka szerint Krisztus-ábrázolást tartalmaz. Ebben az esetben nyilvánvalóan a hátoldali képet Mária-ábrázolásként kell értelmeznünk. Ez ellen a véleménnyel szemben felhozható lenne, hogy az érme bármely oldalán a kép és a szöveg szükségszerűen összetartozik, kongruens. Például a kibocsátó király neve és portréja, vagy például a király lándzsája. Azonban épp a vizsgált érme hátlapja mutatja, hogy ez nem szükségszerű. Ugyanis a PANNONIA felirat és a koronás női fej nyilván nincsenek ennyire közvetlen kapcsolatban. Ezért a jelen érme esetén ez a közvetlen kapcsolat az előoldali kép esetén sem szükségszerű: *nem bizonyos, hogy a felirat és a kép ugyanarra a személyre vonatkoznak*. Másik ellenvetés lehet a koronával történő ábrázolás. Azonban a művészettörténet ismer mind az ötvösművészet, mind más művészetek területén koronás Krisztus-, illetve Mária-ábrázolásokat a középkorból. A koronával történő ábrázolást indokolják egyébként a Krisztushoz fűződő „summus rex” és „rex gloriae” kifejezések is. Hadd utaljak itt az I. István alatt elkészült koronázási palástra: a szenteket is koronával ábrázolták. A koronázási palást még egy másik lehetséges ellenvetést is megcáfol. Ellenvetésül lehetne felhozni ugyanis, hogy a pénzérme férfifejét körülölelő nimbuszban nincs kereszt, amely pedig jellemző a Krisztus-ábrázolásokra. Ezzel kapcsolatban utalok arra, hogy a koronázási paláston Máriát – a szemből nézve baloldali, kisebb mandorlában – fedetlen fővel ábrázolták, ami teljesen szokatlan; példa arra, hogy a 11. század elején Magyarországon még az ikonográfia szabályait nem alkalmazták nagyon mereven. Ezzel szemben

¹⁴ Schoenvisner: 92.-96., 1. tábla, No. 10.

¹⁵ Gedai 1992: 119-120.

néhány momentum éppen az általam felvetett értelmezés mellett szól. Döntő momentum, hogy az ábrázoláson, a koronán kívül más uralkodói jelvény nincs, továbbá a különleges kéztartás, amely hasonlítható a Krisztus-ábrázolásokhoz. Emellett szól az is, hogy I. István korában a glóriák teljesen egyértelművé teheték az ábrázolás célját. Ugyancsak I. István korára mutat az aranypénz-kibocsátás ténye, amelyről épp a 11. sz. első feléből van tudomásunk a kijevei nagyfejedelemség és az angol királyság területéről. Végül az érmék súlyával kapcsolatban a véleményem a következő. A három érme közül kettő 4.49 g, egy 4.50 g súlyú, tehát nehezebbek a korabeli bizánci solidusoknál. Arra gondolok, hogy a súlyegység alapja sem nem a bizánci, sem nem a régi római solidus volt, hanem a Közép-Európában a 10.-11. században elterjedt arab súlymérték, a mitkál, amely 4.54 g-os volt.¹⁶

A három érmén a korona rajzolatában kicsiny eltérés észlelhető. Számunkra az a leglényegesebb, hogy mindhárom példányon, mindkét oldalon az ábrázolt koronának kétoldalt jól kivehetően függői vannak, a függők végén kis kör jelezte dísszel, felül pedig háromszor három köröcske ugyanazokat a díszítő elemeket ábrázolja, mint amelyek a fentebb ismertetett magyar pénzérméken is láthatók. **Ez további érvet jelent arra, hogy a 11. században az előzőekben tárgyalt bizánci koronátípus volt használatban Magyarországon.**

Ezek az eredmények csak megerősítik azt a történelmi és nyelvészeti vizsgálatok alapján tett megállapításomat, hogy nem I. Gézátr ábrázolja a magyar korona harmadik uralkodó-portréja, aki függők és háromágú díszek nélküli fejéket visel. Valószínűtlen, hogy a pénzérméken látható koronától ennyire különböző fejéssel ábrázolták volna a magyar királyt a részletek pontos visszaadására törekvő bizánci ötvösmesterek. Az ábrázolt korona nyilvánvalóan egy szerényebb uralkodói jelvény, egy szerényebb jelentőségű és méretű államalakulat vezetőjének a koronája.

3 kép

Eddig II. Ulászlónak (1490-1516) tulajdonított guldirer (H. 799)

¹⁶ Huszár 1938: 339.

Végül röviden foglalkozom II. Ulászló (1490-1516) 1506-ban veretett guldinerjén látható koronaábrázolással. Ennek az érmének a hátlapján, lovon ülő, lándzsás férfi-alak látható, a körirat szerint a kép Szent László királyt ábrázolja. (H. 797, 798, 799) Ennek az érmének az egyik változatán (H. 799) a király nagyon pontosan azonosítható módon a jelenleg ismert magyar királyi koronát viseli a fején! Ennek az érmének a képével, a koronával foglalkozó könyvekben is találkozhatunk.¹⁷ Ha ez eredeti, 16. század eleji kibocsátású volna, akkor ez volna a legkorábbi érme a magyar királyi korona ábrázolásával. A pénzérme közelebbi vizsgálatával azonban megállapítható, hogy minden részletében sokkal finomabb, későbbi technikával készült, mint a stilizált koronát viselő alakot mutató, eredeti 1506-os érmék. Ezért álláspontom szerint ez kétségtelenül jóval későbbi hamisítvány.

4. kép

II. Ulászló (1490-1516) hiteles guldinerje (H. 797.)

A legkorábbi, a magyar királyi koronát hűen ábrázoló érmék II. Mátyás (1608-1619) uralkodása alatt születtek, amelyek művészi pontossággal mutatják meg ennek a történelmi és művészettörténeti szempontból is különleges remekműnek a részleteit.

¹⁷ A korona kilenc évszázada. Budapest. 1979. A képmelléleteket is tartalmazó kiadásban a 46. számú kép.

Irodalomjegyzék

Bibliotheca Hungarica 1991: = Mausoleum potentissimorum.... Norimbergae 1664. Nadasdy Mausoleum. Bibliotheca Hungarica Antiqua XXIV. Budapest, Akadémiai Kiadó 1991.

Comnéne: = Anna Comnène: Alexiade I.-III. Ed. B. Leib. Paris 1937-1945. III. könyv IV. 1. rész. Vol. I.

Dannenberg 1876: = Dannenberg, H.: Die Deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit. Band I. Berlin. 1876.

Gedai 1991: = Gedai István: Magyar uralkodók pénzeiken. Budapest 1991.

Gedai 1992: = Gedai István: Pénztörténeti kérdések Szent László korában. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére. Kaposvár 1992.

Győrffy 1977: = Győrffy György: István király és műve. Budapest 1977.

Holler 1996: = Holler László: A magyar korona néhány alapkérdéséről. Századok, 130. évf. 1996. 4. szám.

Hóman 1916: = Hóman Bálint: Magyar Pénztörténet 1000-1325, Budapest 1916.

Huszár 1938: = Huszár Lajos: Szent István pénzei. Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. Budapest 1938, II.

Huszár 1979: = Lajos Huszár: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Budapest, 1979.

Káldos 1994: = Káldos István: Ki lehet a másik király? (Ismételten az első magyar rézpénzekről.), Az Érem. 1994. 2. sz.

Képes Krónika: = Képes Krónika, Budapest, Helikon Kiadó 1987.

A korona kilenc évszázada. Budapest. 1979.

Kovács 1991: = Kovács László: Salamon pénzveréséről. Századok 1991.

Kovács 1994: = Kovács László: A kora-Árpád-kori magyar pénzverésről 1000-1141. Doktori értekezés. Budapest. 1994.

Moravcsik 1938: = Moravcsik Gyula: A magyar szent korona a filológiai és történeti kutatások megvilágításában. Szent István Emlékkönyv. Budapest. 1938. III.

Schoenvisner: = Schoenvisner, S.: Notitia Hungaricae rei numariae ab origine ad praesens tempus.

Szilágyi - Marczali: = A magyar nemzet története. II. A vezérek kora és a királyság megalapítása. Szerk.: Szilágyi Sándor - Marczali Henrik, Budapest, Kassák Kiadó 1995.

Thuróczy 1986: = Thuróczy János: A magyarok krónikája. Budapest, Helikon Kiadó 1986.

Weszprémi István: Magyarországi öt különös elmékedések.

What was king Stephen I's crown like?

The main objective of this paper is to show that 11th and 12th century Hungarian kings possessed a crown of Byzantine pattern, and very probably King Stephen I already used this crown as well. I arrived at this conclusion by examining the crown images to be found on 11th-12th century Hungarian coins. The crown images of early Hungarian coins weren't studied in detail till now. I have followed Huszár's classification, marking his numbering with an H.

These representations show two important characteristics of Byzantine crowns. The first is the application of pendants, supplied with tiny gems, hanging down onto the face on both sides. These pendants, carrying semi-precious stones of trefoil shape at their extremities, can be found on the Hungarian Royal Crown itself, as well as on the enamel portraits on the same crown that represent Emperor Michael and Constantinos. A closer look at coin H14 of King Solomon (1063-1074), clearly discern the pendants of the crown on both sides of the king's face. A little circle marks the gems attached to the extremities of the pendants. This feature characterizes coin H24 of Ladislaus I (1077-1095), H44 of Stephen II (1116-1131), H59 of Ladislaus II (1161-1162), and the coin H72, of Béla III (1172-1196).

The other characteristic is the decoration to be found on the upper part of the crowns. Taking a look at Emperor Michael's and Constantinos' portraits attached to the Hungarian crown we perceive little white circles on the mid-top and the two brims of his crown, which symbolize some decoration. The same trifurcate decoration can be observed on the crown appearing on Solomon's coin, back in the middle of the crown, partially covered by the band, and bilaterally, above the two pendants. The shape of these trifurcate decorations is marked by three hatches, each in the form of an arrow. The same three trifurcate claws appear on the coins of Ladislaus I and Stephen II, although three crosses replace the trifurcate claws on the stylized crowns that can be seen on Ladislaus II's and Béla III's coins. **I conclude from these characteristics that the coins represented a typical Byzantine crown, and therefore the official Hungarian royal crown was of Byzantine type in the 11th and 12th centuries.** Also we may safely affirm that the Hungarian coins do not represent the Hungarian Royal Crown known today.

Stephen I already may have had a crown like that - this is indirectly proved by the Hungarian gold coin, extant only in three specimens, which carries the inscription STEPHANUS REX on its obverse, and the inscription PANNONIA on its reverse. Visibly, the depicted crown is supplied with pendants on both sides, with some decoration, marked by a little circle, at the end of the pendants, while thrice three circlets on the top represent the same decorative elements that can be found on the coins described above. **This supports that the crown of King Stephen I must have originally been like that too, and the representation of the same crown can be found on some Hungarian coins in the 11th and 12th centuries.**